

Siperianlepinkäisen määrittäshaasteet

Siperianlepinkäisen oli odotettu harhautuvan Suomen lajilistalle jo yli vuosikymmenen ajan, sillä lajista oli tullut 2000-luvulla lähes vuosittainen syysharhailija Länsi-Eurooppaan.

Hannu Huhtinen ja Jari Laitasalo

Sendari täytti vihdoin bongarien toiveet vuoden 2021 syksyllä, jolloin siperianlepinkäinen havaittiin Suomessa peräti kahden yksilön voimin. Nämä havainnot ovat vielä rariteettikomitean käsittelyssä. Tässä artikkelissa pureudutaan siperianlepinkäisen määrittäshaasteisiin sekä esitellään kuvamateriaalin avulla lajin muuntelua erityisesti iän- ja sukupuolenmäärittäksen kannalta.

Levinneisyys ja harhautuminen

Pikkulepinkäisen itäisellä palearktisella alueella korvaava siperianlepinkäinen (*Lanius cristatus*) on polytyypinen laji, johon ajatellaan nykyisin kuu-

luvan neljä alalajia. Nimialalaji *L. c. cristatus*, jonka tulkitaan harhautuvan Eurooppaan, pesii Keski- ja Itä-Siperiassa, pohjoisessa Ob-joelta ja etelässä Altain tasavallasta Pohjois-Mongolian kautta itään aina Tyynellemerelle ja Kamtšatkan niemimaalle asti. *Cristatus* talvehtii pääasiassa Intiassa, Bangladeshissa, Myanmarissa, Thaimaassa ja Malakan niemimaalla. Itäisimmässä Mongoliassa ja Kaakkois-Venäjällä sekä Koillis-Kiinassa pesivä ja nimialalajin *cristatusta* puvultaan muistuttava *confusus* talvehtii Kaakkois-Aasiassa, erityisesti Malakan niemimaalla, Sumatralla ja Borneolla. Pukutuntomerkeiltään edellisistä alalajeista selvemmin erottuva *superciliosus* pesii Sahalinin

<< Kuva 1: Syksyisellä pesinnän jälkeisen sulkasadon läpikäyneellä vanhalla +1kv koiraalla on koko selkäpuoli tasaisen ruskea, yläperä on yleensä aavistuksen punertavamman ruskea. Vatsapuoli on usein kesäpukuista koirasta vaaleampi, ja syksyllä voi siinä olla joskus myös vähäistä tummempaa poikkijuovitusta ja mustissa korvanpeitinhöyhenissä ja ohjaksessa voi olla hieman rusehtavaa värisävyyä muistuttaen näiltä osin enemmän kesäpukuista naarasta. Syksyllä vanhan koiraan alano-kan tyviosa voi myös olla vaaleampi. © Gabriel Norevik, Kiina, syyskuu 2013.

eteläosissa sekä Japanissa Hokkaidolla ja Honsulla, ja talvehtii Kaakkois-Aasiassa, pääosin Sundasaarilla. Siperianlepinkäisen eteläisin alalaji *lucionensis*, joka poikkeaa pukutuntomerkeiltään eniten muista alalajeista, pesii Itä-Kiinassa sekä Korean niemimaalla ja talvehtii pääosin Taiwanissa, Filippiineillä, Borneolla sekä Sulawesilla. Tässä artikkelissa keskitytään jatkossa vain nimialalajiin *cristatus*, jolla pesimäalueiltaan sekä läntisimpänä että pohjoisimpana alalajina on selvästi suurin harhautumispotentiaali Eurooppaan.

Siperianlepinkäinen on Länsi-Euroopassa suurharvinaisuus, jota tyypillisesti havaitaan syyskuun lopun ja marraskuun alun välisellä ajanjaksolla.

Siperianlepinkäinen on selvästikin uusi harhautumatulokas Eurooppaan, sillä havainnot painottuvat selvästi 2000-luvulle. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa havaintomäärät ovat kasvaneeet radikaalisti, maan 32 havainnosta vain yksi on ennen 2000-lukua ja vuoden 2008 jälkeen havaintoja on 28. Ennätysvuotena 2020, Isossa-Britanniassa siperianlepinkäisiä havaittiin peräti seitsemän yksilöä. Suomen naapurimaista, sekä Norjasta että Ruotsista on kummastakin kaksi hyväksyttyä havaintoa, nämä kaikki ovat lokakuulta. Virossa siperianlepinkäistä ei ole vielä havaittu.

Määrittäminen

Rakenne

Siperianlepinkäinen muistuttaa kooltaan ja rakenteeltaan pikkulepinkäistä, ollen sitä ehkä aavistuksen raskastekoisempi. Erityisesti siperianlepinkäisen pää on kookas ja sen nokka on pikkulepinkäisen nokkaa pidempi, korkeampi, ylänokan kärjestä koukkumaisempi ja alanokan profiili on kaarevampi. Rakenteellisesti merkittävimmät erot löytyvät pyrstöstä ja siivistä. Siperianlepinkäisen pyrstö on silmiinpistävän pitkä (koiraalla 81–89 mm, naaraalla 77–86 mm, pikkulepinkäisellä vastaavasti koiralla 73–79 mm ja naaraalla 69–79 mm). Pikkulepinkäiseen verrattuna erityisesti pyrstösulat ovat kapeammat, varsinkin uloin pyrstösulka t6. Siperianlepinkäisen pyrstö on kokonaisuudessaan selvästi pyörästynyt, uloimmat pyrstösulat ovat 14–27 mm keskimmisiä pyrstösul-

Kuva 2: Syksyinen vanha +1kv siperianlepinkäisnaaras on selkäpuolelta tasaisen ruskea, ei niin punaruskean värinen kuin koiras tyypillisesti. Vaikka kuvan naaraan maski on varsin musta, voi se syksyisellä naaraalla olla myös selvästi ruskeampi. Syksyisellä naaraalla vatsapuoli on tyypillisesti melko voimakkaasti kuvioitu, tummat suomumaiset kuviot ovat laajemmalle alueelle levittäytyneitä kuin kesäpuvussa. Vanhan linnun iänmäärittäminen perustuu siiven yksityiskohtiin, vaikka sulkasato onkin lajilla monimutkaista poiketen selvästi myös lajin eri populaatioiden välillä. Siperianlepinkäisen pohjoiset populaatiot keskeyttävät tyypillisesti siipisulkasadon syysmuuton ajaksi ja esimerkiksi vasemman kuvan linnulla näyttäisi olevan vaihtunut muutamia käsisulkiä, muiden ollessa kuluneita edellisestä sukupolvesta jääneitä. Oikean kuvan vanhalla naaraalla näyttäisi taas kaikki käsisulat olevan vaihtuneita ja tuoreita, väriltään mustanruskeita. Huomaa vaihtuneet käsisulkien peitinhöyhenet, jotka ovat leveitä ja pyöreäpäisiä ilman nuoruuspuvun höyhenille tyypillisiä leveitä ja vaaleita kärkikuvioita. © Gabriel Norevik, Kiina, syyskuu 2013 (vas.) ja elokuu 2013 (oik.).

Kuva 3: Nuoruspukuisella siperianlepinkäisellä selkäpuolen pohjaväri on punertavanruskea ja se on voimakkaan poikkijuovainen pääläelä pyrstön yläpeitinhöyheniin asti. Vatsapuoli on kellertävänvalkea ja voimakkaasti poikkijuovainen. Vatsan keskiosa, kurkku ja kaulan yläosa ovat kuviottomat. Monista muista lepinkäislajeista poiketen nuoruspukuisen siperianlepinkäisen korvanpeitinhöyhenet ja ohjas ovat lähes tasaisen mustanruskeat ilman selvää kuviointia. Silmäkulmanjuova on buffinvärisen, mutta aina selvästi erottuva. Nuoren siperianlepinkäisen siiven peitinhöyhenet ja tertiaalit ovat sisäosistaan melko tummanruskeat, niissä on leveät oranssinvalkeat reunukset ja usein erottuvat mustahkot subterminaalikuviot. Huomaa myös nuorelle linnulle ominaiset tyviosastaan laajasti jopa kellanruskea nokka ja melko vaaleanharmaat jalat. © Gabriel Norevik, Kiina, elokuu 2013.

kia lyhyemmät. Tämä tarkoittaa sitä, että uloimmat pyrstösulat ovat vain puolet tai maksimissaan 2/3 pyrstön alapinnalla alapeitinhöyhenten yli näkyvästä pyrstön pituudesta, kun sama mitta on pikku-, punapyrstö- ja ruostepäälepinkäisellä vähintään 4/5. Siperianlepinkäisen siiven rakenne poikkeaa selvästi pikkulepinkäisestä. *Cristatuksen* siipi on lyhyempi ja pyöristyneempi, tertiaalien alta näkyy suljetulla siivellä tyypillisesti viisi, satunnaisesti neljä tai kuusi käsisulkaa, kun pikkulepinkäisellä käsisulkia näkyy yleensä seitsemän tai jopa kahdeksan. Siperianlepinkäisen siipi on koiralla 86–90 mm ja naaraalla 84–89 mm, ja pikkulepinkäisellä vastaavasti 91–99 mm ja 89–98 mm. Siperianlepinkäisen pitkä pyrstö ja suhteellisen lyhyt siipi tarkoittavat myös sitä, että pyrstön ja siiven pituuksien suhde on aina suurempi kuin 0,9, pikkulepinkäisellä tämä suhde on tyypillisesti välillä 0,76–0,85. Lisäksi siperianlepinkäisen siipikaavio poikkeaa pikkulepinkäisestä, sillä sen uloin käsisulka p1 on suhteellisen pitkä, ulottuen 5–11 mm pidemmälle kuin pisimmät käsisulkien peitin-

höyhenet. Vastaavasti pikkulepinkäisellä p1 ulottuu 0–6,5 mm käsisulkien peitinhöyhenten yli. Toiseksi uloin käsisulka p2 on sen sijaan siperianlepinkäisellä lyhyt, 7–13 mm lyhyempi kuin siivenkärki, ulottuen tyypillisesti käsisulkien p6 ja p7 väliin. Pikkulepinkäisellä vastaavasti p2 on 2,5–7 mm siivenkärkeä lyhyempi ja se ulottuu yleensä vain käsisulkien p4 ja p5 väliin. Lisäksi siperianlepinkäisellä viidenneksi uloin käsisulka p5 on ulkohöydystään pitkältä matkalta kovertunut, pikkulepinkäisellä ei p5:n ulkohöydyssä ole kovertumaa.

Pukutuntomerkit

Vanha koiras. Vanhan siperianlepinkäiskoiraan selkäpuoli on syvänruskea, ja myös linnun pyrstö on väriltään kuten selkäpuoli, ei punertava, joskin se joskus voi olla aavistuksen kirkkaamman okranruskean sävyinen. Yläperä on yleensä selkäpuolen kirkkaimman värisen alue, joskus jopa hieman punaruskea. Päälaki on usein varsin samanvärisen kuin selkäpuoli, joskus hieman punertavampi. Vanhan

<< Kuva 4: Syksyinen nuori 1kv siperianlepinkäinen on tyypillisesti vaihtanut postjuvenaalisessa sulkasadossa pääosan nuoruuspuvun mustakuvioisista ruumiinhöyhenistä ja esimerkiksi kuvan linnulla ovat päälään höyhenet melko tuoreet ja vain kärkiosastaan valkeat muistuttaen pitkälti talvipukuista vanhaa lintua. Nuoren linnun korvanpeitinhöyhenet ja ohjas ovat melko tummat, mutta tuoreena niissä on selvästi erotettavissa ruskeita höyhenten kärkiosia. Kurkku ja kaula ovat keltaisenvalkeat. Huomaa myös nuorelle linnulle ominainen nokan väritys, nokka on erityisesti alanokan tyviosasta laajalti siniharmaa vain kärkiosan ollessa tummempi. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

5a

5b

koiraan siipi on tummanruskea, eikä käsisulkien tyviosiin muodostu valkoista laikkua kuten monilla muilla läheisillä lepinkäislajeilla, joskin muutamilla yksilöillä on havaittu olevan heikko laikunaihe. Tosin on myös arveltu, että tällaisen siipilaikun olemassaolo voisi olla sidoksissa siipilaikullisten lähilajien perimään. Tertiaaleissa ja siiven yläpeitinhöyhenissä on tuoreena syvän okranruskeat reunukset, jotka kuitenkin haalistuvat vaalean buffiksi höyhenten kuluessa. Siperianlepinkäisen kurkku on valkea tai vaalean buffinsävyinen, kontrastoituen tyypillisesti kirkkaan oranssinbuffiin rintaan ja kupeisiin. Kirkkaimmilla yksilöillä kupeiden takaosassa on usein voimakas kanelinruskea värisävy.

Koiraan tunnusomaisin piirre on yhtenäisen piki-musta maski, joka muodostuu mustista korvanpeitinhöyhenistä, ohjaksesta ja sierainhöyhenistä. Koiraan musta maski rajautuu teräväräjäisesti erottuvaan valkoiseen otsaan ja silmäkulmanjuovaan sekä punaruskeaan päälakeen tehden pään ilmeestä jopa ruostepäällepinkäisen kaltaisen. Pesinnän jälkeisen sulkasadon jälkeen talvipuvussa voi osalla koiraista tumma maski olla epäyhtenäinen, ja vatsapuoli kesäpukua vaaleampi muistuttaen enemmän juhlapukuista naarasta. Paljaista osista nokka on vanhalla koiraalla tyypillisesti kokomusta, mutta joillain yksilöillä voi olla vaaleampi alanokan tyviossa, erityisesti talvella. Koiraiden jalkojen väri vaihtelee lyijynharmaasta mustaan ja iiris on keskiruskea tai tummanruskea.

Kuva 5: Syksyinen nuori 1kv siperianlepinkäinen on vaihtanut selkäpuolen pääosin vanhan linnun kaltaiseksi tasaisen ruskeaksi yläperän ollessa hieman muuta selkäpuolta punaruskeampi. Hartioilla, pyrstön yläpeitinhöyhenissä ja siiven peitinhöyhenissä on vielä jäljellä nuoruuspuvun höyheniä, jotka ovat tunnettavissa selvistä mustahkoista subterminaalikuvioista. Huomaa myös kuvasta erottuvat ja lajille diagnostiset pitkä uloin käsisulka p1 sekä erittäin lyhyt käsisiven projektiio, jossa tertiaalien alta on näkyvissä vain viisi käsisulan kärkeä. Alakuvassa (5b) näkyvät nuorelle siperianlepinkäiselle tyypilliset vatsapuolen kuviot. Vatsapuolen pohjaväri on selvästi kellanvalkoinen ja rinnan sivuille sekä erityisesti kupeille muodostuu punaruskealla pohjalla olevia vaihtelevan voimakkaita tummanruskeita tai mustahkoja suomumaisia poikkijuovakuvioita. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

Kuva 6: Syksyisen nuoren 1kv siperianlepinkäisen punaruskeisiin pyrstösulkiin sekä pisimpiin pystön yläpeitinhöyhieniin voi muodostua tummempia subterminaalikuviointia ja uloimpien pyrstösulkien reunukset ovat tyypillisesti punaruskean buffit eivätkä valkoiset. Kiinnittää myös huomiota erittäin pyöristyneeseen pyrstöön, jossa uloimmat pyrstösulat ovat selvästi pyrstön kärkeä lyhyemmät. Nuorella siperianlepinkäisellä myös siiven yläpeitinhöyhieniin ja tertiaaleihin muodostuu punaruskeiden reunusten sisäpuolelle mustahkoja subterminaalijuovia, jotka erottuvat ruskeampia höyhenten keskustoja vasten. Iänmäärittämisestä kannalta olennaisiin käsisulkien peitinhöyhieniin muodostuu nuoruuspuvulle tyypilliset leveät punaruskeat kärjet. Huomaa myös siperianlepinkäiselle lajityypilliset pitkälle käsisulkien peitinhöyhenten yli ulottuva uloin käsisulka p1, siiven kärkeä selvästi lyhyempi toiseksi uloin käsisulka p2 ja viidenneksi uloimman käsisulan p5 ulkohöydytyn muodostuva kovertuma, joka kieltämättä tällä yksilöllä on normaalia heikompi. Oikeassa kuvassa (6c) on nähtävissä siperianlepinkäiselle lajityypillinen pyrstön rakenne, joka erottuu parhaiten pyrstön alapinnalta. Pyrstö on tasaisesti voimakkaan pyöristynyt, uloimpien pyrstösulkien ulottuessa pisimpien pyrstön alapeitinhöyhenten alta vain noin puoleen väliin koko pyrstön näkyvältä pituudelta. 6a–b © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017, 6c © Jari Laitasalo, Venäjä, toukokuu 2015.

Kuva 7: Keväinen vanha siperianlepinkäiskoiras on selkäpuolelta syvänruskea, päälaki ja yläperä ovat usein aavistuksen punertavammat. Kirkkaimman värisimmät yksilöt, kuten kuvan lintu, ovat vatsapuolelta oranssinbuffeja kupeiden takaosien ollessa jopa voimakkaan kanelinruskeita. Keväisen koiraan kupeille ei myöskään muodostu naaraille ja nuorille tyypillistä tummaa poikkijuovitusta. Vanhan koiraan kurkun ja silmäkulmanjuovan väliin muodostuu musta naamakuvio. Huomaa myös kuvassa erottuva lajityypillisen voimakkaasti pyöristynyt pyrstö. © Jari Laitasalo, Venäjä, toukokuu 2016.

Vanha naaras. Vanha naaras muistuttaa yleisväritykseltään pitkälti koirasta, naaraan pää ja selkäpuoli ovat melko lämpimänruskeat ja siksi joskus erottaminen koirasta voi pukutuntomerkkien perusteella olla vaikeaa. Siperianlepinkäisnaaraan korvanpeitinhöyhenet ovat tyypillisesti kuitenkin hieman ruskeammat, erityisesti takaosasta, ohjas on buffinsävyisempi ja naaraan buffinsävyinen vatsapuoli on koiraan vatsapuolta keskimäärin vaaleampi. Lisäksi vanhalla naaraalla on myös pesimäpuvussa kurkun ja rinnan sivuilla sekä kupeilla kapeaa mutta tummaa suomukuviointia. Talvipuvussa siperianlepinkäisnaaraan vatsapuolen suomukuviointi on laajemmalle levittäytynyttä. Paljaista osista nokka on usein vanhalla naaraalla tummanruskea ja tyviosastaan siniharmaa. Naaraan jalkojen väri muuntelee liijynharmaasta mustaan ja iiris on keskiruskea tai tummanruskea.

Nuoret linnut. Nuoruuspuvussa siperianlepinkäisen ruumiinhöyhenet ovat voimakkaasti mustan poikkijuovaiset, mutta koska postjuvenaalinen sulkasato alkaa hyvin nopeasti pesästä lähdön jälkeen, alkavat

linnut ensimmäisenä syksynä muistuttaa jo monelta osin vanhaa talvipukuista lintua. BWP:ssä mainintaan myös, että postjuvenaalisessa sulkasadossa aiemmin vaihdetut höyhenet muistuttavat enemmän nuoruuspuvun höyheniä, myöhemmin vaihdettujen höyhenien ollessa enemmän vanhojen lintujen tyyppisiä.

Postjuvenaalisena sulkasadon jälkeen ensimmäisen syksyn ja talven linnut ovat selkäpuolelta melko tasavärisen ruskeita, samaan tapaan kuin heikoimmin kuvioitunut vanha naaraa. Osa linnuista on kuitenkin syysmuuton aikana ruumiinhöyhentenkin osalta osittaisessa nuoruuspuvussa ja näillä yksilöillä on vielä selvää tummempaa poikkijuovitusta päälakella, hartioilla, pyrstön yläpeitinhöyhenissä sekä vaihtumattomissa siiven peitinhöyhenissä. Juuri tällaiset yksilöt voi olla helpommin sekoitettavissa pikkulepinkäiseen, rakenteellisten ominaisuuksien ollessa kuitenkin lajityypilliset.

Ensimmäisen talven *cristatus* on kuitenkin selkäpuolelta tasaisemman lämpimänruskea, päälakelta pyrstöön asti, kun taas ensimmäisen talven pikkulepinkäisellä ovat niska ja yläperä tyypillisesti harmaammat.

Kuva 8: Keväisen vanhan siperianlepinkäiskoiraan pääнкуviot ovat kirkkaat ja kontrastikkaat. Päälaki voi raikeimmillaan olla varsin punaruskea. Tummista korvanpeitinhöyhenistä, ohjaksesta ja sierainhöyhenistä koostuvaa lähes pikimustaa maskia reunustaa leveä valkoinen silmäkulmanjuova sekä valkea kurkku. Myös koiraan nokka on keväällä kokomusta. Alemmassa kuvassa näkyy tuoreen pesimäpu-kuisen koiraan varsin punaruskeat siiven isojen peitinhöyhenten ja kyynärsulkien reunukset sekä vanhoille linnuille ominaiset melko leveät ja pyöreäkärkiset käsisulkien peitinhöyhenet. Huomaa myös siperianlepinkäiselle diagnostinen siipikaavio: pitkä uloin käsisulka p1, lyhyt toiseksi uloin käsisulka p2 sekä ulkohöydystään selvästi kovertunut viidenneksi uloin käsisulka p5.
© Jari Laitasalo, Venäjä, toukokuu 2016.

Nuoruuspuvun tertiaalit ja siiven yläpeitinhöyhenet ovat *crstatuksella* tummanruskeat ja niissä olevat tummemmat subterminaalijuovat ovat heikosti erot-tuvat. Pikkulepinkäisellä nämä höyhenalueet ovat yleensä vaaleammat ja punertavamman ruskeat ja näissä olevat tummat subterminaalikuviot ovat sel-veämmät. Korvanpeitinhöyheniin muodostuva laikku on *crstatuksella* tummanruskea, usein mustahko ja myös ohjas on selvästi tummempi kuin pikkulepin-käisellä korostaen entisestään siperianlepinkäisen selvää naamariefektiä. Siperianlepinkäisen vatsapuoli on ennemminkin buffinsävyinen kuin pikkulepin-käisen valkea, mutta vatsapuolen poikkijuovituksen voimakkuudessa ja laajuudessa ei ole eroa näiden lajien välillä. Uloimpien pyrstösulkien ulkoreunat ovat *crstatuksella* vaaleanruskeat tai buffit, mutta eivät koskaan niin valkoiset kuin pikkulepinkäisellä. Paljaista osista nuoren linnun nokka on harmaan-

ruskea tai siniharmaa, kärkiosastaan musta tai tummanruskea. Suunpieli on nuorella vaalean pin-kinsävyinen. Nuoren linnun nokka muuttuu vanhan linnun kaltaiseksi tyypillisesti toisen kalenterivuoden keväänä, ensimmäisen pesintää edeltävän osittaisen sulkasadon aikana. Myös nuorten lintujen jalkojen väri vaihtelee lyijynharmaasta mustaan ja iiris on keskiruskea tai tummanruskea.

Sulkasato

Siperianlepinkäisen sulkasato on monimutkainen, sen kuvataan vaihtelevan alalajista toiseen ja myös nimialalajille kuvataan kirjallisuudesta riippuen varsin erilaisia sulkasatostrategioita. Tässä käsitellään sulkasatoa useiden lähteiden pohjalta ja esitellään sulkasadon pääpiirteet, vaikka sulkasadon muuntelu siperianlepinkäisellä ei olekaan täysin tunnettua. Nuorten lintujen pääosin ruumiinhöyhenet käsittävä

Kuva 9: Keväiset nuoret 2kv siperianlepinkäiskoiraat, jotka ovat talvehtimisalueilla läpikäyneet pesintää edeltävän sulkasadon, ovat ruumiinhöyhenten osalta käytännössä vanhojen koiraiden kaltaisia ja niiden tarkempi iänmääritys perustuu nuoruuspuvusta jäljellä oleviin sisimpiin käsisulkien peitinhöyheniin. Nuoruuspuvun käsisulkien peitinhöyhenet ovat rakenteeltaan heikkotekoisemmat ja kapeammat. Ne ovat myös ruskeammat ja niiden kärkiin muodostuu selvät, leveät vaaleanruskeat kärkikuviot. Tällä yksilöllä on myös kupeiden takaosassa havaittavissa muutama heikko tummempi poikkijuova, vaikka kirjallisuuden mukaan keväisillä koirailta ei juovitusta pitäisi olla. Pukutuntomerkkien muuntelun arvellaan kummallakin sukupuolella olevan aiemmin tunnettua laajempaa, ja siksi pukutuntomerkkiään välimuotoisia yksilöitä ei tulisi lainkaan määrittää sukupuolelleen. © Hannu Huhtinen, Venäjä, toukokuu 2019.

osittainen postjuvenaalin sulkasato alkaa lintujen ollessa parin viikon ikäisiä, ennen kuin edes siipisulat ja pyrstösulat ovat täysmittaisia. Postjuvenaalin sulkasato keskeytyy tyypillisesti syysmuuton ajaksi jatkuen jälleen talvehtimisalueille saavuttaessa. Ruumiinhöyhenten lisäksi postjuvenaalin sulkasato voi käsittää tertiaaleja sekä pieniä ja keskimäisiä siiven

yläpeitinhöyheniä, mutta vain erittäin harvinaisena muutamia siipisulkia. Ennen kevätmuuttoa, ensimmäisen talven nuoret linnut läpikäyvät vielä pesintää edeltävän lähes täydellisen sulkasadon, jossa joitain sisimpiä käsisulkia ja niitä vastaavia käsisulkien peitinhöyheniä sekä satunnaisia kynnärsulkia voi jäädä vaihtamatta.

Kuva 10: Keväinen vanha +1kv siperianlepinkäisnaaras poikkeaa vanhasta koiraasta mm. päänkuvioiden perusteella. Vaikka muuntelu on sukupuolten sisällä suurta, on naaraan silmäkulmanjuova yleensä kermanvalkea, ei niin puhtaanvalkoinen kuin koiraalla tyypillisesti. Samoin silmän ympärille muodostuva naamari on naaraalla väriltään usein ruskea tai mustanruskea tehden päänkuvioista vähemmän kontrastikkaat. Myös vanhan naaraan vatsapuolella, erityisesti rinnalla ja kupeilla on vaihteleva määrä tummanruskeaa suomumaista poikkijuovitusta, tällä yksilöllä keväisen vanhan naaraan muuntelun runsaimmasta päästä. Kiinnitä myös huomiota iänmäärityksessä käytettyihin käsisulkien peitinhöyheniin, jotka keväisellä vanhalla naaraalla ovat suhteellisen leveät ja pyöreäpäiset ja niiden kärjissä on korkeintaan kapealti ja tasalevyisesti vaaleammat reunukset. © Jari Laitasalo, Venäjä, toukokuu 2016.

Vanhojen lintujen pesinnän jälkeinen täydellinen sulkasato alkaa poikasten itsenäistyttyä ja päättyy käsisulkien sulkasadolla eteläisillä populaatioilla ennen syysmuuttoa ja pohjoisilla populaatioilla joko syysmuuton välipsähdysten aikana tai viimeistään lintujen saavuttua talvehtimisalueille. Vanhojen lintujen toinen täydellinen, pesintää edeltävä sulkasato vaihtelee ajallisesti eri populaatioissa, mutta päättyy kuitenkin ennen kevätmuuton alkua. Kuten ensimmäisen kevään 2kv linnut, myös vanhat +2kv yksilöt voivat jättää keväisessä sulkasadossa vaihtele-
van määrän kyynärsulkia, käsisulkia ja käsisulkien peitinhöyheniä vaihtamatta.

län määrittäminen

Koska nuorten lintujen ennen syysmuuttoa tapahtuva postjuvenaalinen sulkasato käsittää pääasiassa vain ruumiinhöyheniä, ei ensimmäisen syksyn linnuilla ole sulkasatorajoja käsisulissa, kyynärsulissa eikä käsisulkien peitinhöyhenissä. Nuoruuspuvun keskimmäiset ja isot peitinhöyhenet ovat rakenteeltaan heikkotekoisia ja väriltään ruskeita, ja niissä on vaaleat reunukset sekä vaihtelevan tummat subterminaalijuovat. Ensimmäisen syksyn nuorilla linnuilla on käsisulkien peitinhöyhenissä selvästi vaaleammat karkiosat, jotka kontrastoituvat peitinhöyhenen tummiin keskustoihin. Joillain yksilöillä käsisulkien

Kuva 11: Tämä nuoruuspuvusta jäljellä olevien sisimpien käsisulkien peitinhöyhenten perusteella keväinen 2kv siperianlepinkäinen on mm. voimakkaan vatsapuolen viirutuksen perusteella selvä naaras. Vaikka päälaki on voimakkaan punaruskea, on silmäkulmanjuova diffuusi ja väriltään buffi, ja korvanpeitinhöyhenissä on selvästi ruskea värisävy. Myös ohjas on vaalearuskea ja alanokan tyviosa vaaleanharmaa. Kiinnitä huomiota sisimpien käsisulkien peitinhöyhenten kärkiosien nuoruuspuvulle tyypillisiin kärkikuvioihin. © Jari Laitasalo, Venäjä, toukokuu 2015.

peitinhöyhenten kuviot ovat heikommat. Lisäksi ensimmäisen syksyn linnuilla on selkäpuolen höyhenissä vaihteleva määrä tummaa poikkijuovitusta. Vanhoilla +1kv linnuilla on syksyllä selviä sulkasatorajoja siipisulissa ja siiven yläpeitinhöyhenissä, joissa edellisen sukupolven sulat ovat selvästi kuluneita. Vanhoilla linnuilla käsisulkien peitinhöyhenet ovat tyypillisesti tasaisen tummanharmaat, ja niiden leveät ja pyöreät kärjet ovat vain kapealti vaaleat. Joillain oletetuilla toisen syksyn 2kv yksilöillä voi olla vielä muutamia ilmeisesti nuoruuspuvusta jäljellä olevia sisimpiä käsisulkien peitinhöyheniä, joissa ainakin on nuoruuspuvulle tyypilliset leveästi vaaleat kärkikuviot. Tämä oletus perustuu siihen, ettei tällaisia

kuvioita esiintyisi edes harvinaisena postjuvenaalisissa käsisulkien peitinhöyhenissä.

Koska nuoret linnut voivat sulkia ensimmäisen talven aikana myös kaikki käsisulkien peitinhöyhenet ja toisaalta nuoruuspuvusta jääneiden erittäin kuluneiden käsisulkien peitinhöyhenten arvioiminen voi olla äärimmäisen hankalaa, ei ensimmäisen kevään 2kv yksilöitä ole läheskään aina mahdollista erottaa vanhemmista ikäluokista. Siksi keväisiä lintuja, joilla ei ole selviä viitteitä nuoruuspuvusta, kuten sisimmissä käsisulkien peitinhöyhenissä olevia tyypillisiä nuoren linnun kärkikuvioita, ei ole syytä määrittää tarkemmin kuin +1kv ikäisiksi.

Kuva 12: Osa erityisesti keväisistä 2kv naaraista voi olla yleisväriltään melko hailakan harmaanruskeita. Tämä kuva ilmentää mainiosti lajin sisäistä muuntelua, sillä tämän yksilön ohjas on naaraallekin poikkeuksellisen vaalea. Lisäksi, vaikka lintu on nuori 2kv ikäinen naaras, ei sillä ole käytännössä vatsapuolella lainkaan naaraalle ominaisia tummempia poikkijuovakuvioita. Alakuvasta on helppo todeta nuoruuspuvusta jäljellä olevat sisimmät käsisulkien peitinhöyhenet, jotka ovat erittäin kapeita ja kuluneita, mutta niissä on silti nuoruuspuvun höyhenille ominaiset leveästi valkeat karkiosat. © Hannu Huhtinen, Venäjä, toukokuu 2019.

Sukupuolen määrittäminen

Nuoruuspukuisten eikä myöskään ensimmäisen syksyn osittaisen postjuvenaalisen sulkasadon läpikäyneiden siperianlepinkäisten sukupuolenmäärittys ole pukutuntomerkkien perusteella mahdollista. Sen sijaan ensimmäisen kevään (2kv) pesintää edeltävän sulkasadon jälkeen valtaosa linnuista voidaan määrittää, mutta tällöinkin osa linnuista on pukutuntomerkeiltään välimuotoisia tai niiden tuntomerkki-kombinaatio on osin ristiriitainen ja tällaiset yksilöt pitää jättää sukupuolelleen määrittämättä. Tyypillisillä koirilla on sekä keväällä että syksyllä yhtenäisen pikimustat korvanpeitinhöyhenet, sierainhöyhenet ja ohjas, jotka yhdessä muodostavat terävärajaisen ja

selkeästi erottuvan maskin. Myös syksyisillä koirilla voi joskus olla rajoitetulla alueella kupeilla poikkijuovitus, mutta kirjallisuuden mukaan keväällä ilmeisesti ei. Naaraalla ohjas, korvanpeitinhöyhenet ja sierainhöyhenet kuvataan usein ruskeanmustiksi, osassa kirjallisuutta niiden sanotaan voivan olevan myös mustat, mutteivat yleensä niin syvän pikimustat kuin koiralla ja siksi naaraan maski ei yleensä erotu niin selvärajaisena kuin koiralla. Naaraalle kuvataan rinnan sivuille ja kupeille muodostuvan vaihteleva määrä poikkijuovitusta. Myös naaraan selkäpuolen ja päälän värisävyn kuvataan olevan vähemmän kirkkaan punaruskea ja silmäkulmajuovan epäselvemmin ja kapeammin valkoinen kuin koiralla.

Kuva 13: Kuvan keväinen siperianlepinkäinen on määritettävissä yhden ruskean, kapean ja kärjestä leveästi valkean nuoruuspuvun käsisulkien peitinhöyhenten perusteella nuoreksi 2kv linnuksi. Päänkuviot näyttävät hyvin koirasmaisilta, korvanpeitinhöyhentä alkava varsin musta maski ulottuu ohjaksen kautta leveänä myös sierainhöyheniin. Sen sijaan tällä yksilöllä on kupeilla melko selvää tummempaa, naarasmaista poikkijuovitusta, jollaista ei pitäisi keväisellä koiralla olla. Koska sukupuolten sisäistä muuntelua ei täysin tunneta, kannattaa tällaisten yksilöiden sukupuoli ehkä jättää määrittämättä. © Jari Laitasalo, Venäjä, toukokuu 2015.

Kuva 14: Periaatteessa yksi tärkeimmistä kirjallisuudessa esitetyistä yksittäisistä siperianlepinkäisen ja isabellinus-ryhmän toisistaan erottavista tuntomerkistä on käsisulkien näkyviin tyviosiin muodostuva vaihtelevan kokoinen, valkea laikku. Tämä laikku on tyypillisesti laajin ja valkoisin vanhoilla isabellinus-ryhmän koirilla. Kuitenkin esim. Baikalin rengastusasemalla Venäjällä, jossa siperianlepinkäisen pesimäalueet ovat melko lähellä punapyrstölepinkäisen ja ruostepäälepinkäisen pesimäalueita, on verraten monella siperianlepinkäisellä havaittu muodostuvan pienehkö valkea laikunaihe sisimpien käsisulkien tyvelle. Kuvan keväinen koiras on käsisulkien peitinhöyhenten perusteella vanha +1kv:n ikäinen. © Jari Laitasalo, Venäjä, toukokuu 2015.

Kuva 15: Nuori pikkulepinkäinen on selkäpuolelta, pyrstön yläpeitinhöyhenistä ja siiven peitinhöyhenten reunuksista punaruskea, mutta siperianlepinkäisestä poiketen sen pyrstö on tummemman ruskea, päälaki on kylmemmän ruskea ja erityisesti niska sekä yläperä ovat harmaammat. Myös pyrstösulkien kärkiosat ja reunukset ovat pikkulepinkäisellä yleensä puhtaamman valkeat kuin siperianlepinkäisellä. Kuvan pikkulepinkäisellä näkyvät hyvin myös rakenteelliset erot siperianlepinkäiseen verrattuna. Linnun pyrstö on tasapäinen, ei tasaisesti pyöristynyt kuten cristatuksella, vain uloimmat pyrstösulat ovat hieman muita lyhyemmät. Käsisiiven projektio on pitkä, tällä yksilöllä näyttäisi tertiaalien yli ulottuvan jopa kahdeksan käsisulkaa. Myös toiseksi uloin käsisulka p2 on pitkä, se ulottuu lähes siiven kärkeen, ja viidenneksi uloin käsisulka ei ole ulkohöydystään kovertunut kuten siperianlepinkäisellä. Kuvan yksilöllä uloin käsisulka on kuitenkin melko pitkä, todennäköisesti pikkulepinkäisen vaihtelun ääripäästä. © Hannu Huhtinen, Raisio, heinäkuu 2021.

Kuva 16: Osa nuorista pikkulepinkäisistä on jopa myöhemmin syksyllä yleisväreiltään poikkeuksellisen kirkkaan punaruskeita, myös pyrstön osalta, mutta näidenkin lintujen vatsapuolen pohjaväri on yleensä lajityypillisesti valkea. Siperianlepinkäiseen verrattuna kuvan linnun tertiaalien ja siiven isojen yläpeitinhöyhenten keskustat ovat melko vaalean punaruskeat, eivät tummanruskeat, ja siksi höyhenten tummat subterminaali-kuviot erottuvat selvästi. Huomaa pikkulepinkäiselle tyypilliset rakenteelliset tuntomerkit, nokka on siperianlepinkäisen nokkaa ohuempi ja pyrstö on tasapäinen. Linnulla on myös pikkulepinkäiselle tyypillinen pitkä käsisiiven projektio, jossa tertiaalien alta näkyy selvästi seitsemän käsisulan kärkeä. © Petteri Hytönen, Kirkkonummi, syyskuu 2020.

Kuva 17: Nuoren pikkulepinkäisen kasvussa olevat siipisulat tekevät siivestä lyhyen näköisen ja tälläkin yksilöllä tertiaalien alta näkyy ainoastaan viisi käsisulan kärkeä. Samoin linnun pyrstö on kasvussa tehden siitä siperianlepinkäismäisesti pyöristyneen. Huomaa kuitenkin pikkulepinkäiselle tyypillinen pienehkö nokka, harmaansävyiset niska ja yläperä, punaruskeat korvanpeitinhöyhenet sekä vaalean punaruskeat siiven peitinhöyhenet ja tertiaalit, joista mustat subterminaalikuviot erottuvat selvästi. © Tom Lindroos, Turku, elokuu 2014.

Kuva 18: Pikkulepinkäisen pyrstö ei ole kokonaisuudessaan lainkaan niin pyöristynyt kuin siperianlepinkäisellä ja ainoastaan uloin pyrstösulka on hieman lyhyempi, muiden ollessa keskenään lähes samanmittaisia. Pikkulepinkäisen pyrstösulat ovat myös leveämmät kuin cristatuksella, parhaiten ero näkyy uloimmassa pyrstösulassa t6, joka siperianlepinkäisellä olisi silmiinpistävästi kapeampi. Lisäksi pikkulepinkäisen uloimpien pyrstösulkien ulkoreuna ja kärkiosat ovat lähes puhtaanvalkoiset, siperianlepinkäisellä nämä olisivat vaaleanruskeat tai buffit. Myös siiven rakenne poikkeaa näillä lajeilla. Kuvan pikkulepinkäisellä uloin käsisulka p1 on normaalisti melko lyhyt ulottuen vain hieman pisimpiä käsisiiven peitinhöyheniä pidemmälle. Samoin toiseksi uloin käsisulka p2 on melko pitkä ollen vain hieman siiven kärkeä lyhyempi. Lisäksi on havaittavissa siperianlepinkäisestä erottavat viidenneksi uloimman käsisulan p5 ulkohöydyistä puuttuva kovertuma sekä vaaleat ja punertavammat siiven isojen peitinhöyhenten ja tertiaalien sisäosat, joihin mustat subterminaalijuovat kontrastoituvat selvärajaisesti. Huomaa myös nuoren linnun tyypillisesti kapeat ja kärjestä leveästi vaalean punaruskeat käsisulkien peitinhöyhenet. © Hannu Huhtinen, Raisio, heinäkuu 2016.

Kuva 19: Ensimmäisen talven punapyrstölepinkäiseltä (*L. isabellinus*) ja ruostepäälepinkäiseltä (*L. phoenicuroides*) puuttuu usein valkea käsisiiven tyvilaikku, ja siksi näiden erottaminen pikkulepinkäisestä ja siperianlepinkäisestä pitää perustua muihin tuntomerkkeihin. Pikkulepinkäisellä olisi kuvan lintua pidempi projektio, pyrstö olisi tyypillisesti vähemmän punertava, niska harmaampi ja korvanpeitinhöyhenet lämpimämmän ruskeat. Kuvan linnalla on siperianlepinkäistä pienempi pää ja erityisesti nokka, ja sen siiven peitinhöyhenissä sekä oikeasta siivestä näkyvissä tertiaaleissa on tummemmat subterminaalikuviot, jotka kontrastoituvat vaaleampiin höyhenten sisäosiin toisin kuin cristatuksella. Nuoren punapyrstölepinkäisen ja ruostepäälepinkäisen erottaminen toisistaan voi olla hankalaa, mutta kuvan linnun harmaanruskea selkäpuoli, vatsapuolen valkea pohjaväri, voimakas ja teräväräjäisen tumma suomukuviointi erityisesti rimassa ja kupeilla, erittäin silmiinpistävät sisäkuviot siiven peitinhöyhenissä sekä nuoruuspuvusta jäljellä olevat poikkijuovaiset selän ja päälleen höyhenet viittaavat selvästi ruostepäälepinkäiseen. © Tom Lindroos, Oman, joulukuu 2019.

Kuva 20: Pesimäpaikalla kuvattu nuoruuspukuinen ruostepäälepinkäinen, jonka kasvussa olevat siipisulat ja pyrstösulat aiheuttavat erittäin lyhyen käsisiiven projektion ja varsin pyöristyneeltä näyttävän pyrstön. Tällaisen yksilön erottaminen muista lähilajeista on erittäin haasteellista, vaikka harmaanruskea selkäpuoli mustahkolla poikkijuovituksella, mustahkot korvanpeitinhöyhenet ja ohjas, valkean vatsapuolen epäsäännöllinen ja diffuusi poikkijuovitus sekä varsin punaruskea pyrstö ruostepäälepinkäiseen viittaavatkin. © Tom Lindroos, Kirgisia, heinäkuu 2005.

Kuva 21: Vaikka tiikerilepinkäinen (*Lanius tigrinus*) muistuttaa rakenteellisesti monessa suhteessa siperianlepinkäistä, on tiikerilepinkäinen pienikokoisempi, lyhytpyrstöisempi, ja selvästi tukevanokkaisempi. Tiikerilepinkäisen selkäpuoli on kokonaisuudessaan varsin punaruskea ja sillä on nuoruuspuvussa voimakasta tummaa poikkijuovitusta päällealla, selässä, yläperässä, pyrstön yläpeitinhöyhenissä sekä siiven peitinhöyhenissä. Myös siipisulat ja pyrstösulat ovat tiikerilepinkäisellä erittäin punaruskeat. Siperianlepinkäisestä poiketen tiikerilepinkäisen korvanpeitinhöyhenet ovat voimakkaasti kuvioituneet, leukajuovan alue on selvästi tumman poikkijuovainen ja silmäkulmanjuova sekä ohjas ovat laajasti valkeat. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

Kuva 22: Tiikerilepinkäisen (*Lanius tigrinus*) siipikaavio on pitkälti siperianlepinkäisen kaltainen. Uloin käsisulka p1 on pitkä ulottuen pitkälle käsisulkien peitinhöyhenen kärkien yli, ja toiseksi uloin käsisulka p2 on vastaavasti melko lyhyt ollen selvästi siivenkärkeä lyhyempi. Siperianlepinkäisen tapaan myös viidenneksi uloin käsisulka p5 on ulkohöydystään kovettunut. Nuoren tiikerilepinkäisen kyynärsulkien ja käsisulkien peitinhöyheniin muodostuvat laajit ylipilliset vaalean punaruskeat kärkiosat ja teräväräiset mustat subterminaalijuovat. Tiikerilepinkäisen pyrstösulat ovat siperianlepinkäisen tapaan melko kapeat ja pyrstö on myös voimakkaasti pyöristynyt. Huomaa kuitenkin pyrstösulkien melko voimakkaan punaruskea yleisväri ja erityisesti pyrstön yläpeitinhöyheniin muodostuvat mustat ja teräväräiset poikkijuovat. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

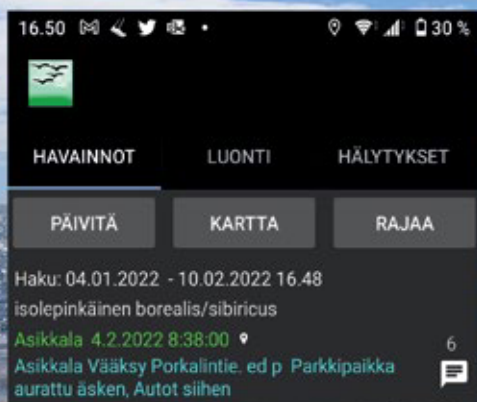
<< Kuva 23: Härkälepinkäinen (*Lanius bucephalus*) muistuttaa päällisin puolin siperianlepinkäistä, mutta sillä on syvän punaruskea päälaki ja niska, jotka kontrastoituvat puhtaanvalkoiseen silmäkulmanjuovaan ja vaihtelevasti ruskeanharmaaseen selkään ja hartioihin. Härkälepinkäisen kupeilla on voimakkaan oranssinruskea pohjaväri ja käsisulkien tyvelle muodostuu joskus pieni mutta puhtaanvalkoinen laikku. Lisäksi härkälepinkäisen pyrstö on vielä selvästi siperianlepinkäisen pyrstöä pidempi, mutta samantyyppisesti pyöristynyt. Nuoruuspukuisella härkälepinkäisellä olisivat myös päälaki ja selkä voimakkaan poikkipuovaiset. Härkälepinkäiskoiraan (yllä) tuntee pikimustista korvanpeitinhöyhenistä ja ohjaksesta sekä selvästi harmaasta selästä, naaraan (alla) korvanpeitinhöyhenet ovat sen sijaan punaruskeat ja selkäkin enemmän oliivinvruskea. © Tom Lindroos, Etelä-Korea, helmikuu 2014.

Kiitokset

Kiitokset **Zhang Linille** (Shanghai) ja Baikalin rengastusaseman henkilökunnalle (Burjatia) avusta lintujen tutkimuksissa. **Magnus Hellströmille**, **Gabriel Norevikille**, **Rami Lindroosille** ja **Roni Väisäselle** suuret kiitokset käsikirjoitukseen liittyvistä asiantuntevista kommentteista.

Kirjallisuus

- Cramp, S., Simmons, K. E. L., Perrins, C. M. (toim.) 1977–1994: *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. I - IX. Oxford University Press, Oxford.
- Demongin, L. 2016: *Identification Guide to Birds in the Hand*. Beauregard-Vendon.
- Duivendijk, N. V. 2011: *Advanced Bird ID Handbook the Western Palearctic*. New Holland Publishers, London.
- Lefranc, N., Wporkfolk, T. 1997: *Shrikes: A Guide to the Shrikes of the World*. Pica Press, Sussex.
- Norevik, G., Hellström, M., Liu, D., Petersson, B. 2020. *Ageing & Sexing of Migratory East Asian Passerines*. Published by Avium Förlag AB.
- Shirihai, H. & Svensson, L. 2018: *Handbook of Western Palearctic Birds Vol I-II*. Christopher Helm, London.
- Svensson, L. 1997: *Euroopan varpuslinnut: sukupuolen ja iännääritys*. Lintutieto, Jyväskylä.
- Vinicombe, K., Harris, A., Tucker, L. 2014. *The Helm Guide to Bird Identification*. Christopher Helm, Lomndon.
- Worfolk, T. 2000: *Identification of red-backed, isabelline and brown shrikes*. *Dutch Birding* 22(6): 323–362.
- Yosef, R. and ISWG International Shrike Working Group (2020). *Brown Shrike (*Lanius cristatus*)*, version 1.0. In *Birds of the World* (J. del Hoyo, A. Elliott, J. Sargatal, D. A. Christie, and E. de Juana, Editors). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. <https://doi.org/10.2173/bow.brnsr.01>

Santa Margarita SA
Visionary software solutions
Kiitos yhteistyöstä

ICT-palvelumme:
Mobiilisovellukset,
Viestiratkaisut,
API-alustat ja Apparatus palveluväylä,
Acute-rajapintaratkaisut,
Konenäkösovellukset.

www.santamargarita.fi

